

ՇԱՐՄԱՂ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Գեղարքունիքի մարզի Վարդենիկի

հ. 1 հիմնական դպրոց

ՀՏՂ 373:821.19

**ԳՈՒՆԱՅԻՆ ՄԱԿԴԻՐՆԵՐԸ Վ. ՏԵՐՅԱՆԻ «ԳԻՇԵՐ ԵՎ ՀՈՒՇԵՐ»
ՇԱՐՔՈՒՄ**

Տերյանի պոեզիայի կարևոր առանձնահատկություններից մեկը գույնի ինքնատիպ զգացողությունն է: Գույները Տերյանի զգացողության, բանաստեղծական ինքնատիպ երևակայության դրսևորումներն են, որոնք լրացնում, ամբողջական են դարձնում մեծ քնարերգուի նրբահյուս, եթերային, լիրիկական զգացմունքերով լի բանաստեղծական աշխարհը: Բանաստեղծը գույնը իր զգացմունքների թարգմանիչն է դարձրել: Նա գույներով <<թարգմանել>> է ուրիշ ոչ մի բառով չբացատրվող ամենամուրբ զգացմունքներն ու ապրումները՝ պատկերները դարձնելով գունագեղ, խոսքը՝ թրթռուն:

Տերյանի պոեզիայում հանդիպում ենք բազմաթիվ գույների՝ սև, ձերմակ, կապույտ, դեղին, կանաչ, մանուշակագույն, վարդագույն, կարմիր՝ իրենց նրբերանգերով: Իսկ որ գույներն են գործածված <<ԳՀ>> շարքում:

Նախ նշենք, որ այս շարքում այնքան էլ շատ չեն գունային մակդիրները: Դրանք են՝ սև, ձերմակ, կապույտ, դեղին, դեղինի իմաստով գործածված ոսկի բառը:

Շարքի ամենագործածական գույնը սևն է: (7 անգամ-սև խորհուրդ, սև խոսք, սև ճանապարհ, սև խոհեր, սև գիշեր, սև հուշեր, սև լռություն): Ժողովրդական բնույթի սև գունային մակդիրը Տերյանը վարպատորեն է կիրառել տվյալ բառի համար առաջին հայացքից անսովոր թվացող մակադրյալի հետ՝ իրար ձուլելով ժողովրդական ու անհատական լեզվամտածողությունը: Ինչպես՝ սև լռություն, սև խորհուրդ և այլն:

Շարքում տեղ գտած այն բանաստեղծությունները, որոնցում կիրառված է սև գունային մակդիրը, գրողի ամենաթախծոտ բանաստեղծություններն են, որոնցից <<գոհար արցունքի>> պես թափվում են քնարական հերոսի երկինք- հոգու տառապանքի անձրև արցունքները: Դրանք և՛ ներանձնական ապրումների, և՛ բանաստեղծական ներշնչանքի տառապանքներ են: Այդ հորդացող տառապանքի, թախծի արցունք-անձրևները մաքրում ու նոր, թաքմ շնչով են լցնում մարդու հոգին, ինչպես սովորական անձրևը՝ բնությանը: Մարդուն հավասարապես պետք է և՛ տխրություն, և՛ ուրախություն: Ասածի վկայությունն է Ա. Միսկարյանին

Տերյանի գրած նամակի հետևյալ տողերը. <<Թախծի ու տրտմության պահին առանձնանալ և մենության հովանու ներքո լալ ու անրջել՝ դա հոգու պահանջ է նույնքան անհրաժեշտ, որքան սնունդը...>>¹:

Այս գաղափարն է խտացած <<Միայնություն>> ստեղծագործության մեջ: Քնարական հերոսն ուզում է ընդմիշտ մոռանալ սիրտը խոցող հուշերը և տրվել մենության: Հիշելով ապարդյուն ու տաղտկալի անցնող օրերը և խաբեական ցնորքները՝ բանաստեղծն այլևս չի ուզում ո'չ երգել, ո'չ սիրել: Նա ուզում է, որն իր անամոք սրտին փովի սև լռությունը: Գունային **սև** մակդիրի միջոցով գրողն ընդգծել է լռության ու մենության ծանրությունն ու ահավորությունը:

Անցեք հուշեր իմ ապարդյուն, դարձեք ընդմիշտ, մոռացված էջ,
Անհուն փովի սև լռություն, միայնություն՝ իմ հոգու մեջ:

Մեկ այլ՝ <<Սև գիշեր, և հուշեր և խոհեր անհամար>> տողով սկսվող բանաստեղծությունը կարծես քնարական հերոսի հոգու անափ տխրության սիմֆոնիան լինի:

Ամեն ինչ տխուր է ու անխնդում, ամենն ինչ՝ անցյալ: Հերոսի ներքին դրամատիկ ապրումների ու զգացմունքների ողբերգական երանգն ավելի ընդգծելու համար Տերյանը ընտրել է **սև** մակդիրը, որի հաճախակի կրկնությունը դառնում է տառապանքի ու հույզերի լարման գազաթնակետ: Սև են և՛ գիշերը, և՛ հուշերը, և՛ խոհերը.

Սև գիշեր, և հուշեր, և խոհեր՝ անհամար,
Մոռացված երազներ՝ շուշաներ, թառամած...

Սև գունային մակդիրը շատ է գործածված նաև սիրային բանաստեղծություններում, որոնք արտահայտում են քնարական հերոսի՝ դրամատիզմով հագեցած ապրումները, հիասթափությունն ու տխուր տրամադրությունը:

Գույնը դառնում է հերոսի ներաշխարհը գեղարվեստորեն ներկայացնելու միջոց: Թերևս ուրիշ ոչ մի բառով այնքան դիպուկ ու խոր չէր արտահայտվի տրտմության խորությունը, որքան **սև** մակդիրի միջոցով: Այսպես՝

¹ <<Միայն նամականի>>, Երևան, էջ 290:

Խոնարհ եմ լինում ես, որպես գերի,

Եվ տրտմության սև խոսքեր չեմ ասում:

<<Մեղքի մթին քարայրից>> տողով սկսվող բանաստեղծության մեջ գործածված գունային մակդիրները ոչ թե առարկայի ու երևույթի արտաքին, այլ ներքին, անտեսանելի կողմերը բանաստեղծական սեփական ընկալմամբ բացահայտման միջոց են, որոնք այս դեպքում ավելի շատ վերացական նշանակություն ունեն: << Սև գիշեր> ասելով գրողը նկատի չունի գիշերվա մթությունը, այլ գիշերվա մեջ թաքնված անբացատրելի խորհուրդը.

Սև գիշերով ինձ կանչիր

Ամայի խոց ու այնտեղ

Հեզ մարմինս չար տանջիր...

Եթե սև է գիշերը, հետևաբար սև ու առեղծվածային է սիրահարներին գերող խորհուրդը:

Ես քեզ մերժել չեմ կարող

Ես ամեն ինչ կտամ քեզ.-

Սև խորհուրդը մեզ գերող

Ես գիտեմ, և դու գիտես...

Հայրենասիրական թեմայով գրված <<Հայրենիքում>>՝ բանաստեղծության մեջ գրողը նկարագրել է իր անանուն տառապանքը ավերված հայրենական տան նկատմամբ: Եվ բոլոր այն ճամփաները, որ հայրենիքից հեռու են տանում, բանաստեղծի համար սև են: Սև մակդիրի միջոցով բանաստեղծը ցույց է տվել իր սերն ու կապվածությունը հայրենի հողին ու հայրենիքին:

.....

Եվ ուր էլ գնամ՝ գլուխ դնելու

Հարազատ մի հող ես չեմ գտնելու

Սև ճանապարհիս օրերում դժնի:

Գունային հակադրության բացասական բաղադրիչ սև գույնին իրենց բազմազան երանգներով հակադրություն են կազմում շարքում գործածված <<լուսավոր>> գունային ձերմակ, կապույտ մակդիրները: ձերմակը մաքրության խորհուրդն է, հոգու անաղարտությունն ու պարզությունը, այն ոչ թե առարկայի արտաքին գույնն է մատնանշում, այլ առարկայի, երևույթի ներքին, չերևացող գույնը՝ բանաստեղծի ընկալմամբ: Այս լուսավոր ու մաքուր գույնը Տերյանի պոեզիայում չափազանց երբեքային է, որն ավելի շատ զգայական, քան տեսողական պատկերներ է ստեղծում: Տերյանի մոտ եզմամբ ձերմակ կարող են լինել ոչ միայն առարկանները, այլև գործողությունը: <<Ուշացած սեր>> բանաստեղծության մեջ ձերմակ

ածականը գործածվել է մակբայաբար՝ արտահայտչորեն բնութագրելով գործողությունը:

Մեկը կորած շիրմիս մոտ
Հեկեկում է ու լացում.-
Ում լացն է այն ում ցավոտ
Երգն է ճերմակ մրրկում...

Սպիտակ գունանուն մակդիրը գրողը հաճախ փոխարինել է արծաթ գոյականով:

Այն իր մեջ համատեղելով առարկայական ու հատկանշային իմաստ՝ ավելի

Պատկերավոր ու արտահայտիչ է դարձնում նկարագրվող առարկան:

... Որ կողմերով ժպիտով անուշ
Նետում ծիծաղիդ կարկաչն **արծաթե** ...

Տերյանը գեղանկարչի վարպետությամբ գունային մակդիրների միջոցով ստեղծել է հրաշալի կտավ-բանաստեղծություններ, որոնք խոսքի և գույնի միջոցով տեսողական ու զգայական պատկերների անթերի ներդաշնակություն են կազմում:

Մյուս գույնը, որը բավական գործածական է Տերյանի պոեզիայում, կապույտն է՝ իր բազմազան երանգներով: Ի տարբերություն մյուս շարքերի, այստեղ կապույտ գունային մակդիրը գործածված է մեկ անգամ՝ կապույտ խավար:

<<Հանդիպում>> բանաստեղծությունը Վ.Տերյանի ամենանուրբ ու թախծաշունչ ստեղծագործություններից է, որը ոչ այնքան իրական, որքան վերացական նշանակություն ունի թե՛ անանուն սիրով, թե՛ անբացատրելի տառապանքով: Բանաստեղծական պատկերները քնարական հերոսի հույզերն են, որոնք սիմվոլային նշանակություն ունեն: Բանաստեղծությունում իշխող տրամադրությունը տխուր է, բայց խաղաղ (**նուրբ** ստվեր , **քնքուշ** փովել): Անգամ տիրող խավարը սպասվածի պես ոչ թե մութ կամ սև է, այլ՝ կապույտ; **Կապույտ** երազային գույն-մակդիրը նկարագրվող առարկան դարձնում է եթերային՝ իմաստային և զգացական առումով այն ներդաշնակելով մյուս մակդիրների հետ : Բերենք համապատասխան օրինակը.

Նուրբ ստվերները վառվում են քնքուշ,
Կապույտ խավարն է երկինքը պատում.-
Անուշ վարդերից մնաց միայն փուշ
Եվ ցնորքներից վիշտ ու վիատում...

Կապույտ գունանուն մակդիրի իմաստով շարքում գործածված է գոհար գոյականը:

Այն արտահայտում է բանաստեղծի անափ սերը աշնան նկատմամբ :Անձրևը արցունք է, այն էլ՝ գոհար :

... Դյութանքը քո մեղմ խոսքի,

Արցունքները քո **գոհար**...

Մռայլ, երազային ու մաքրությունը խորհրդանշող գույներին ավելանում է նաև դեղինը, որը չափազանց հոգեհարազատ է Տերյանի հույզերին և սրտակից ընկեր դարձած աշնանը: Թվում է՝ աշունը ոչ թե բնության ևրևույթ է, այլ մարդ՝ թախծոտ ու քնքուշ զգացումներով լի, որին սիրում , որի դեմ բացում է իր տխուր սիրտը: Միախառնվում են մարդն ու աշունը, և երկուսը միասին դառնում աշուն-մարդ: Բանաստեղծն այնքան է սիրում աշունը, որ նրա տերևները ոչ թե սոսկ դեղին են, այլ՝ ոսկի –դեղին: Դեղինին փոխարինող ոսկի գունային մակդիրը բանաստեղծի՝ աշնան նկատմամբ ունեցած սիրո խտացումն է:

Քո մշուշը, քո ոսկի

Տերևները հողմավար...

Գունային մակդիրների շարքում դեղինը հիմնականում հանդես է գալիս իբրև տխուր տրամադրության գույն: Այլ դեպքերում դեղինով կազմված կապակցությունները դիտարկվում են իբրև քերականական որոշիչներ (օր. դեղին տերև), սակայն համատեքստում դրանք ձեռք են բերել փոխաբերական իմաստ՝ վերածվելով գունային մակդիրների: <<Անդարձություն>>բանաստեղծության մեջ դեղինը ոչ թե տերև լրացյալի գույնն է մատնանշում, այլ բանաստեղծի <<դեղին>>, այսինքն՝ անցած, մեռած հուշերը: Այսպես՝

Հողմը փռում է տերևներ դեղին

Որպես հուշերս-երագ ու մեռած...

Գունային մակդիրների համակարգում բացի տվյալ գույնի այլևայլ երանգներից, ընդունված է նաև մի <<գույն>>՝ անգույնը, որը բացարձակ որևէ գույն չնշելով, այնուամենայնիվ, ենթադրել է տալիս որոշակի գունային երանգ, առանձնապես՝ աղոտություն:

Տերյանի գունային մակդիրների ցանկում հանդիպում ենք նաև անգույն կոչվող մակդիրների: Օրինակ՝ գունատ աղջիկ, (Մ.Ա., էջ 31) (Որը հուզական երանգավորման շնորհիվ համարվում է ուղղակի մակդիր), **գունատ** դեմք, **դալուկ** հիվանդ, **դալուկ** դաշտ (ՄԱ), **դալուկ** շարք, և դալուկին իմաստով մոտ աղոտ բառը (բայց ոչ բոլոր կիրառություններում): Բերենք համապատասխան օրինակները.

Մենք բաժանված ենք: Օրերի փոշին

Դեռ չի աղոտել քո դեմքը գունատ...

Մեկ այլ կիրառության մեջ <<գունատը>>կարող է դիտարկվել իբրև տրամաբանական որոշիչ (ասենք՝ հիվանդը գունատ է,) սակայն այս դեպքում, շնորհիվ հուզարտահայտչական երանգի, այն համարվում է մակդիր: Ըստ Տերյանի՝ դալուկ կարող է լինել ոչ միայն մարդկային դեմքը, այլև...անցած օրերի շարքը՝ դրանով շեշտելով անցած օրերի միապաղաղ և ուրախությունից զուրկ լինելը: Ինչպես՝

Անցած օրերս շարքերով դալուկ

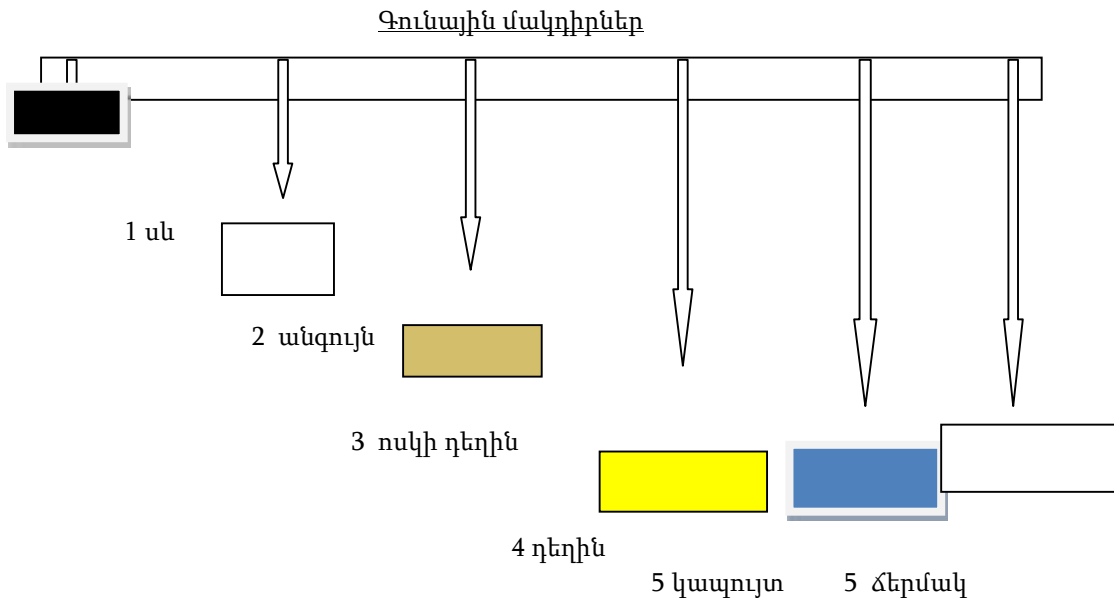
Շողում են ահա և անհետանում...

Կյանքից ու մարդկանցից հեռանալու, մենակ մնալու անգուսպ ցանկությունն է արտահայտված <<Մարդոց ժխտը թողնեմ հեռանամ >> տողով սկսվող բանաստեղծության մեջ: Մոայլ տրամադրությունն ու աննկարագրելի տվայտանքները քնարերգուն զուգորդել է թախծոտ ու անձրևոտ աշնան հետ: Բանաստեղծի ապրում-պատկերները հուզական բարձր լարում են ստացել տառապանքը պատկերավոր արտահայտող մակդիրների /մեռնող վարդ, դառը խոհ և այլն/և, հատկապես, անգույն մակդիրների միջոցով: Դալուկ, դժգունակ բազմակի ետադաս մակդիրներով շեշտված է բանաստեղծի համար թախծող վարդերի անսահման տխրությունը:

Գրկեմ վարդերս դալուկ, դժգունակ, -

Մեռնող վարդերս փայփայեմ ու լամ:

Շարքում գործածված գունային մակդիրների ընդհանուր պատկերը ներկայացնենք գունային աղյուսակի միջոցով:

Գրականություն

1. Վ. Տերյան, Երկեր, Երևան, <<Հայ դասականների գրադարան>>, 1989թ.:
2. Ֆ. Խլղաթյան, Ոճաբանական տերմինների բառարան, Ե., 1976թ.
3. <<Սիրային նամականի>>, Երևան:

Շ. Հարությունյան

**Գունային մակդիրներ Վ. Տերյանի «Գիշեր և հուշեր» շարքում
Անփոփում**

Հոդվածում անդրադարձել ենք սիրո և թախծի երգիչ Վ. Տերյանի «Գիշեր և հուշեր» բանաստեղծական շարքին: Վերլուծության են ենթարկված շարքում առկա գունանուն մակդիրները, որոնք հենց իր՝ գրողի քնարական ներաշխարհի բանաստեղծական արտացոլումն են:

Ш. АРУТЮНЯН

**Цветовые эпитеты в стихотворении В.Терьяна “Ночь и воспоминания”
Резюме**

В статье мы возвратились к стихотворному циклу Вагана Терьяна “Ночь и воспоминания” певцу любви и печали.

Разбору подлежали цветковые эпитеты, которые отражают внутренний мир поэта.

Sh. Harutyunyan

Colour named epithets in Vahan Teryan' "Night and Memories" series.

Summary

In this article we have come back to the songs of love and sadness Vahan Teryan's series of poems <<Night and Memories>>. In the article we have analysed colour named epithets existing in the series which are the reflection of the poet's lyric poetic inner world.